

Laudáció Mészáros Zsolt Erdődy Edit-díjához*

A díjazott kötet:

Irodalom, sajtó, szalon a 19. század végén. A Wohl nővérek munkássága. Ligatura 19. Budapest: Ráció Kiadó, 2025.

A szerző, Mészáros Zsolt jó ideje rátalált témájára, amellyel a kötet előszava szerint több mint tizenöt éve foglalkozik. A díjat első kötetével nyerte el, amely azonban rögvest nagymonográfia. A 19. század végén aktív Wohl nővérek munkásságának feldolgozására vállalkozva olyan feladatnak nézett elébe, amely igen sokféle ismeretet, kompetenciát kíván.

Kiindulhatunk a korszakból és *A „századvégi” magyar irodalom megítélése* című fejezetből, ahol a szerző a századvég tömörszerűségének feloldásához szükséges alap kutatásoknak a rekanonizáció, az irodalomtörténeti integrálhatóság érdekében még mindig nagy elmaradásait latolgatja, így főként irodalomtörténeti állapotleírásokra tud hivatkozni, alap kutatásra mint ellenpéldára jóval kevésbé.

A Wohl nővéreket a század végére ráadásul a nemzedékváltás is elérte, a soron következő korosztály más eszmények jegyében szinte törvényszerűen tagadta – Mészáros által idézett írásában Ignotus elsősorban például éppen lesajnálta – a korábit. Az a tény pedig, hogy két nőről – sőt hajadonról – van szó, akiknek zsidó származása is tudható, az asszimilációs szempont bevonását többszörösen indokolja.

A nővérek tevékenységi köre meglehetősen sok területet lefedett a zeneművészettől és zenetörténettől, a műfordítástól, a vers- és regényírástól a nőknek szánt tanácsadó rovatokon át a divattörténetig és divatlapszerkesztésig, illetve a sajtószervezéstől a szalon vezetéséig.

Ebből szinte egyenesen következik, hogy igencsak kiterjedt kapcsolathálózattal rendelkeztek. Egyfelől olyan pontokon érintkeztek a főszoddal, mint Arany János, Jókai Mór, illetve a zene révén Liszt Ferenc és Hubay Jenő, másfelől a kötet kitér arra is, hogy a polgári neveltetésüknek köszönhetően több európai nyelven kommunikáló Janka és Stefánia milyen közvetlen viszonyban volt francia, angol, német, olasz nyelvterületen élő irodalmárokkal és irodalomszervezőkkel, illetve külföldi orgánumok, kiadók gárdájával. Részben ilyen együttműködéseiknek köszönhetően az egykori országhatárokon túlterjedő jelenlétük, hatástörténetük is számottevőnek tekinthető. Ezekből következően a szerző a transznacionalitás szempontjait is bevonja az elemzésbe.

A Wohl nővérek közös és különálló tevékenységével foglalkozó kutatási téma külön „bája”, hogy személyük a korszak közbeszédében lényegében egybeforrt, aminek akár örökre tisztázhatatlan filológiai vonatkozásai vannak. Éppen a szerzőség kérdésessége kapcsán idézi fel a kötet szerzője, hogy Wohl Janka egy levelében a Goncourt fivérekhez hasonló szimbiózisban készülő munka tervére, gondolatára utalt. Nem érdektelen és nem is ritka jelenséget érint ezzel a kötet, hiszen a Schlegelek, Grimdek, de akár a két Cholnoky fivér, László és Viktor tevékenysége is igen hasonló kérdések elé állíthatja a párhuzamos életművek kutatóit.

A már említett tevékenységi körök közül a kötet erőteljesen kiemeli a sajtóközeget, azon belül pedig fő témája a nővérek által 1873 és 1901 között sikeresen szerkesztett *Magyar Bazar* című lap. Ebből következően nem csupán a korszakban fölívelő sajtóiparral és körülményeivel – egyúttal sajtótörténetünk jelen állásával –, de azon belül a divatlap és a női olvasók, valamint női sajtómunkások helyzetével is kell hogy foglalkozzék a szerző. A sajtóorgánum köré szerveződő szalon esetében pedig a szóbeli és az írott kultúra, a művelődés különböző médiumainak összevetése és termékeny végiggondolása sem marad el, a „nyílt terek retorikája” (179), illetve a „modern celebritáskultúra” (180) elemei a modernizáció részeként jelennek meg.

A testvérpár tevékenységének monografikus földolgozásával kapcsolatban a szerző kitűzött feladata „köteteik újraolvasása, irodalomkritikai fogadtatásuk feltárása, írói munkásságuk elhelyezése a korabeli irodalomban, sajtótevékenységük vizsgálata, irodalmi szalonjuk történetének és működésének rekonstruálása” (20). Ennek megvalósítása során a vizsgálat tárgyától függően váltakoznak a bibliográfusi, levéltárosi, irodalom-, művelődés- és társadalomtörténeti távlatok

és kontextusok, tudományos elméletek és módszerek a szerző választása szerint. Hosszú és kitartó alapkutatásokat igénylő anyagát végül nagy témakörök fegyelmezett, de nem felületes taglalásával valósítja meg, összefüggő történetet kínálva, mégsem rejtve el annak sokféleségét.

Talán nem meglepő, mennyire nem könnyű kiemelni csak ízelítőket ebből a munkából. Néhány, a szakmában mára sajnálatos módon lassan *szubverzív* erényre mégis rámutatnék. Ezek nemcsak egykori tanárunk, Szegedy-Maszák Mihály (akinek a kötet ajánlása szól), de a díj névadója, Erdődy Edit elismerését is kiérdemelnék.

A lezár(hat)atlanság tudatosítása, a kérdésfeltevések jelentősége. Mészáros Zsolt a kötettel lezárta – de inkább felfüggesztette – kutatásait. Nem rest lépten-nyomon figyelmeztetni olvasóját, hogy ehhez vagy ahhoz még nem talált adatot, meggyőző választ vagy megfelelően megalapozott kontextust. Ennek oka, hogy a vizsgált korszak részleges szakmai feldolgozottságából adódóan alapkutatásra és irodalomtörténeti-értelmezői munkára egyidejűleg volt kénytelen vállalkozni.

A történetietlenség elkerülése. Bár a kötetben nyilvánvalóan meghatározó a feminista irodalomkritika szerepe, a „showalteri értelemben vett gynokritikai hevülettől sem mentesen” (29), mindez nem teszi semmissé a szerző számára – egyfajta *cancel culture* jegyében – a korszakban érvényes beszédmódokat. Mészáros tehát nem számonkér valamiféle időtlenített feminizmus jegyében, hanem állít és árnyal. Teszi ezt egyfelől módszertani reflexióval, például a berögzült habermasi nyilvánosságfelfogás női szerepek felőli újragondolásának szükségességét hangsúlyozva. Másrészt a korszak figyelmen kívül alig hagyható ideológiájára is rámutat, amikor megállapítja, hogy a Wohl nővérek lapszerkesztői munkásságát a magyar nőmozgalmak iránti elköteleződés jellemezte, egyúttal viszont hangsúlyozza, hogy „a politikai értelemben vett emancipációval óvatosak voltak, [...] mivel a hazai nőkérdéssel foglalkozók körében általánosan az a nézet uralkodott, hogy őrizkedni kell minden túlzástól, amely alatt legfőképpen az egyenjogúság követelését értették.” (195)

A történetiség tudatosítása. A kötet legtanulságosabb részei között tartom számon mindazokat, amelyekben a szerző az önleírások sajátos retorikájára, az azok mögött fölismerhető hagyományra, uralkodó beszédmódra mutat rá. Például amikor az irodalmi ambícióikat megvalósító nők megnyilatkozásaiban az irodalmon kívüliség hangsúlyozásáról beszél, minden társadalmi-nemi előítélet tudatosítása mellett is arra figyelmeztet, hogy ez egyúttal a költői szerep része, hiszen a megjelenéssel járó számos gyakorlati teendő és a publicitás lehetőségének megteremtése már éppenséggel feltételezi az irodalmi vérkeringésben való jelenlétet.

Szellemesség. Gyötrően kevés példára maradt idő, de épp ezt, épp itt nem hagynám szó nélkül. A szerző a kötet egy helyén a kínai húsgombóc receptjének példázatát a *Dolgozó lány* című 1988-as amerikai vígjátékból emeli át, kaján találékonysággal gazdagítva mondanivalóját. Maradjon most titok, hogy ez mire vonatkozik. Nem tárgya elé tolaikodó, elegánsan áttetsző, mégis szakszerű nyelvhasználata időnként – megfelelő adagolásban és a stílusteremtést meglepő módon elkerülve – az elbeszélteket megelevenítő, élvezetesen ellentételező szóhasználat, szóképekkel is párosul. A szalonról szólva ilyen „A helyszínek, alkalmak és a *backstage*” cím, , vagy amikor az olvasó például arról értesül, hogy egy dalest után „gróf Vay Péter és Pekár Gyula *felugrott* Wohl Jankához teázni, és hajnali háromig beszélgettek”. Jó érzéke van a szerzőnek ahhoz is, hogy visszafogott tárgyilagossággal tegye élvezetessé az egykor botránykőnek minősített kerékpározó hölgyek mai távlatból már mulatságosnak ható taglalását. Talán nem tévedek, ha úgy vélem, hogy Mészáros Zsolt ilyen *készsége* a hatalmas és remek munka fűszereként Erdődy Editnek különösen kedvére való volna.

A díjhoz szeretettel és őszinte elismeréssel gratulálok.

Bucsics Katalin

* Elhangzott az Erdődy Edit-díj átadásán, 2026. február 10-én a HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetben.